

Provokeret abort og stratificeret reproduktion i Danmark:

Mod en ny etnisk underklasse?

Tine Gammeltoft, Vibeke Rasch og Lisbeth B. Knudsen

Hvorfor får kvinder med indvandrerbaggrund dobbelt så mange provokerede aborter som andre kvinder i Danmark? Det var udgangsspørgsmålet for det forskningsprojekt, denne artikel er baseret på. Artikkens argument er, at når nogle grupper af minoritetskvinder får flere aborter end andre kvinder i Danmark, skal årsagen ikke primært søges i deres anderledes kulturelle baggrund, men har snarere med social sårbarhed at gøre. Kvalitativt set kommer denne sårbarhed især til udtryk i følelser af manglende personlige ressourcer og i oplevelser af at stå alene med ansvaret for sine (potentielle) børn. Der, hvor kulturel baggrund alligevel kommer ind i billedet, er i etniske minoritetskvinders blik på det danske samfund: minoritetskvinderne i vores undersøgelse forholdt sig med større undren end de fleste majoritetskvinder til hverdagslivets betingelser i Danmark og til måderne, man forventes at klare sig selv og sit eget.

Indledning

“For at se vor kultur i dens helhed og specificitet må vi sætte den i perspektiv ved at kontrastere den med andre kulturer. Kun således kan vi opnå bevidsthed om det, der ellers anses for selvfølgeligt: den velkendte og implicite basis for vor fælles diskurs”, skrev Louis Dumont i værket *Essays on Individualism* (1986: 25). Siden da er der sået betydelig antropologisk tvivl om, hvorvidt man overhovedet kan tale om kultur som en helhed, ligesom det i en verden præget af

globalisering og mangeartede udvekslinger på tværs af grænser ikke længere er entydigt, hvad der er 'vor' kultur, og hvad der er 'de andres'. I denne artikel finder vi det alligevel hensigtsmæssigt at benytte os af det analytiske greb, der ofte er blevet anvendt i klassisk antropologi, som hos Dumont eller Mead (1928): at se på 'os selv' igennem 'de andre' – hvor de andre, i dette tilfælde, er abortsøgende kvinder med indvandrerbaggrund.¹ Vores argument er, at antropologiske studier af indvandrerliv i Danmark kan berige vores viden om ikke blot etniske minoriteter og deres hverdag i et moderne dansk samfund men også om de forestillinger og praksisser, der er med til at forme tilværelsen for mange af de danskere, der tilhører den etniske majoritet. Skønt abortsøgende kvinders erfaringer naturligvis ikke uden videre kan generaliseres til den danske befolkning som helhed, giver vores undersøgelse alligevel, vover vi at hævde, indsigter i nogle af de specifikke strukturelle vilkår for hverdagslivet, som sættes af det danske samfund i dag.

For seks år siden udkom en undersøgelse, som fremhævede, at 'ikke-vestlige' indvandrerkvinder i Danmark generelt fik mere end dobbelt så mange provokerede aborter som andre kvinder (Ingerslev 2000). Noget lignende gjorde sig gældende i Norge, Sverige og Schweiz, hvor indvandrere var stærkt overrepræsenteret blandt abortsøgende kvinder (Eskild et al 2002, Helström et al 2003, Addor et al 2003). På denne baggrund efterlyste Sundhedsstyrelsen forskning, som blandt andet skulle undersøge, hvorfor antallet af aborter var så meget højere blandt indvandrerkvinder end blandt andre kvinder i Danmark. Denne artikel er baseret på resultater fra den antropologiske komponent af et af de forskningsprojekter, der i den forbindelse blev sat i værk, finansieret af Folketingets Aborthandlingsplan. I sin helhed bestod undersøgelsen af en registerundersøgelse, en spørgeskemaundersøgelse og en række etnografiske interview (Rasch, Knudsen og Gammeltoft 2005). I registerundersøgelsen fandt vi, at aborttallene svinger meget forskellige indvandrergrupper imellem, alt efter kvindernes alder og oprindelsesland - men også, i lighed med ovennævnte undersøgelser, at nogle grupper af indvandrerkvinder får langt flere aborter end andre kvinder i Danmark (ibid.). Hvor vores forskningsprojekt som helhed belyste både, hvordan uønskede graviditeter opstår, og hvilke overvejelser kvinder gør sig i forbindelse med en beslutning om abort, vil vi i artiklen her fokusere på den sidstnævnte problemstilling: spørgsmålet om, hvad der motiverer gravide kvinder til at søge abort. Kulturelt funderede tolkninger af høje aborttal blandt minoritetskvinder ligger lige for: det kan virke oplagt at se disse tal som udtryk for kulturelt anderledes holdninger til abort, prævention, seksualitet og familieliv

(se f.eks. Görman 2000). I artiklen her argumenterer vi for en noget anderledes fortolkningsramme, som fokuserer på sociale vilkår frem for på kultur. Vores undersøgelse viste nemlig med stor tydelighed, at abortfrekvenser hænger sammen med sociale forhold snarere end med etnicitet: når der kontrolleres for indkomst og arbejdssituation, får minoritetskvinder statistisk set *ikke* flere aborter end andre kvinder i Danmark (Rasch et al n.d.). Tidligere undersøgelser af abort i Danmark har vist noget tilsvarende: hvis man er arbejdsløs, har lav indkomst, lever i en lille bolig i forhold til antallet af mennesker i familien, eller ens parforhold er af relativt kort varighed, har man en forhøjet risiko for at få en abort (se f.eks. Rasmussen 1983).

Men skønt der statistisk set kan konstateres klare sammenhænge mellem sociale vilkår og abort, står en række antropologiske spørgsmål tilbage – såsom hvad det egentlig er, der skaber disse kvantitative sammenhænge mellem social sårbarhed og valget af abort: hvad er det, set fra kvinders eget perspektiv, der motiverer dem til at søge en abort frem for at gennemføre deres graviditet? Hvordan bliver lav indtægt og arbejdsløshed til en beslutning om abort? Den antropologiske del af vores undersøgelse viste i overensstemmelse med den kvantitative del, at valget af abort må ses som et spørgsmål om personlige og sociale ressourcer: på det personlige plan var det primært oplevelsen af ikke at have kræfterne til at klare et nyt barn, der fik kvinder til at vælge abort frem for fødsel. Med til denne oplevelse hørte meget ofte en følelse af at stå alene med ansvaret for de børn, man allerede har, eller det barn, man nu har udsigt til at få. Disse følelser af, at moderskab i nogle henseender er en meget ensom affære, blev beskrevet af både minoritets- og majoritetskvinder i undersøgelsen og gik på tværs af de sociale og kulturelle forskelle, der i øvrigt var mellem kvinderne. Men generelt var det minoritetskvinderne, der forholdt sig mest eksplicit og reflekteret til de skrøbelige eller manglende sociale fællesskaber, der kendetegner hverdagslivet for forældre i Danmark. Måske fordi de havde noget at sammenligne med – nemlig forholdene i deres hjemlande, hvor børn, som beskrevet af deltagerne i vores undersøgelse, fødes ind i sociale fællesskaber, der er mere omfangsrige og støttende end de tilsvarende fællesskaber i Danmark.

Materiale og metode

Denne artikel er baseret på etnografiske interview med 20 etniske minoritetskvinder og 20 majoritetskvinder alle udført i foråret 2003. Minoritetskvinderne

var i alderen 18-47 år, de fleste mellem 25 og 34. Tolv var arbejdsløse, to under uddannelse, tre på barsels/forældreorlov og tre i arbejde. Seksten havde børn allerede, af disse boede seks alene med deres børn, mens ti boede sammen med deres mand. Af de fire kvinder, der ikke havde børn, boede én alene og tre sammen med en mand eller kæreste. Kvinderne boede over hele Danmark og var kommet hertil fra følgende lande: Marokko (3), Tunesien (1), Tyrkiet (2), Yemen (1), Iran (1), Irak (1), Libanon (1), Polen (1), Jugoslavien (1), Bosnien (1), Moldavien (1), Thailand (1), Vietnam (1), Filippinerne (1) og Somalia (3). To af kvinderne, hvis forældre kom fra hhv. Tyrkiet og Jugoslavien, var født og opvokset i Danmark, mens fem havde boet i Danmark i mindre end fem år, fire i fem til ti år, og ni i over ti år. Seks kvinder var kommet hertil som flygtninge, ni i forbindelse med familiesammenføring og tre på anden vis. Majoritetskvinderne var i alderen 19-37 år og boede i enten Esbjerg eller Københavnsområdet. Af de 20 kvinder var fire arbejdsløse, fire under uddannelse, to på barselsorlov og ti i arbejde. Tretten af kvinderne havde børn, af disse boede seks kvinder sammen med en mand eller kæreste. Af de syv, der ikke havde børn, boede én sammen med en mand/kæreste.

Kvinderne blev rekrutteret via spørgeskemadelen af forskningsprojektet, som blev udført blandt abortsøgende kvinder på otte hospitaler landet over. I forbindelse med udfyldelsen af spørgeskemaet blev kvinderne spurgt, om de ville deltage i et opfølgende interview, og de der svarede bekræftende blev senere kontak- tet telefonisk. Det viste sig, at minoritetskvinderne var langt mere tøvende end majoritetskvinderne i forhold til at deltage i interviewet: mange ønskede ikke at deltage i spørgeskemaundersøgelsen, og de, der gjorde, afslog ofte at deltage i et opfølgende interview. Kvindernes begrundelse for afslaget var oftest enten mangel på tid eller et ønske om ikke at tænke mere over aborten.² For at skabe de bedst mulige betingelser for samtale om et emne, der for mange af kvinderne var meget følsomt og personligt, blev de fleste interview udført i kvindens eget hjem og med deltagelse af de mennesker, hun selv ønskede skulle være til stede. Oftest deltog dog kun kvinden selv (og i ni interview med indvandrerkvinder også en tolk), i enkelte tilfælde var en mand/kæreste, en veninde eller et barn til stede og gav sit besyv med. Interviewene blev udført mellem to uger og seks måneder efter abort- indgrebet. Hvert interview varede mellem halvanden og fire timer, og alle inter- view på nær to blev optaget på bånd og senere transskriberet, kodet og analyseret tematisk med udgangspunkt i de emner, forskningen havde til formål at belyse.³ Indledningsvist præsenterer vi mødet med to af de minoritetskvinder, der deltog i undersøgelsen.

Faadumo fra Somalia og Shahla fra Iran

Faadumo, 23 år

Faadumo bor i Vollsmose i Odense. Vi ankommer til hendes lejlighed lidt før end aftalt, tolken og antropologen, og det varer lidt, inden døren bliver åbnet. Det er Faadumo, der åbner, og bag hende står tre små prinsesser, i lilla, lyserød og gul strutkjole: det er hendes tre døtre på 7, 4 og 3 år. De giver alle tre høfligt hånd, inden de forsvinder ind på et af værelserne. Faadumo inviterer os ind i stuen, hvor der på væggene hænger indrammede korancitater og billeder fra Mekka. Der er ret mørkt i rummet trods det klare solskin udenfor, dels fordi der er draperet tunge, mørkerøde gardiner hen over vinduet, dels på grund af vasketøjet ude på altanen. Faadumo kommer med te og småkager til os. Hun ser lidt slidt og træt ud, som hun sidder i den hvide plaststol helt dækket af en mørklilla dragt, og det er først, når man ser nærmere på hendes ansigt, at man ser, hvor ung hun egentlig er. Man ser stadig barnet meget tydeligt i hendes ansigt. Hun fortæller, at hun er født i Mogadishu og flygtede, da hun var 16 år og nygift. Hun var 17 år og gravid, da hun kom til Danmark, og hun fødte sit første barn, mens hun stadig boede i flygtningelejren. Kort efter fik hun opholdstilladelse, og senere sluttede hendes mand sig til hende. Under sin næste graviditet var hun meget syg og måtte indlægges på hospital i en måned. Umiddelbart efter fødslen blev hun gravid igen og fik sin tredje datter, og siden da har hun fået to aborter, til trods for at hun og hendes mand havde et brændende ønske om at få en søn. Som Faadumo forklarer, er det et kulturelt imperativ i Somalia at få en søn: "Det er tradition i det somaliske samfund. Når en kvinde har en søn, bliver hendes navn ikke glemt. Så for traditionens skyld, for kulturens skyld, ville jeg gerne have en søn." Alligevel valgte hun at få abort, også selvom hun havde det skidt med det moralsk, for: "Hvis Allah giver dig mulighed for at få masser af børn, skal du tage imod dem." Men fordi hun havde problemer med smerter i ben og ryg efter sine første tre fødsler og følte sig fysisk svag og nedkørt, turde hun ikke gennemføre endnu en graviditet. Som hun sagde: "Hvis jeg kunne klare graviditeten uden problemer, ville jeg gerne have flere børn. Men jeg vil hellere vente, til jeg er rask. Hvis jeg dør, er det hele spildt, eller hvis jeg bliver handicappet og ikke kan hjælpe mine børn. Hvad er så meningen med at have børn? Jeg vil gerne være rask, så jeg kan hjælpe dem."

Faadumo fortæller, at hun er arbejdsløs og lige nu tager et edb-kursus. Tidligere gik hun på sprogskole, og det vil hun gerne igen, for hun har endnu ikke fået det bevis, som kan gøre det lettere for hende at finde arbejde. Generelt synes hun, det er svært at bo i Danmark. Hun blev skilt fra sin mand for nylig og føler sig nu me-

get alene om ansvaret for sine døtre: "Når man er alene, er det meget svært at bo i Danmark. Jeg kan ikke klare at gøre rent og passe børn og lave mad, hvis jeg bliver syg eller gravid og ingen hjælp har. Det var en af grundene til, at jeg aborterede barnet." Faadumo har ikke set sin familie i tretten år og savner dem meget. Da talen falder på Somalia, får hun liv i øjnene, og fortæller med glæde om sin brødre, søstre, fætre, sin farmor og oldemor: "Vi havde et stort hus, og når man har et stort hus og masser af familie, så kommer der altid nogen på besøg. Så huset var altid fuldt af mennesker. Her er det svært for mig at blive integreret. Selvom jeg har været her i mange år, så føler jeg mig stadigvæk alene."

Shahla, 25 år

Shahla bor på et kollegie i hovedstadsområdet, hvor hun deler værelse med sin mand. Hendes mand virker yngre og mere genert end Shahla, som optræder selvsikkert og taler højt og klart. Shahla beder på persisk sin mand om at gå ud, så vi kan tale sammen i fred. De ville gerne bo i en lejlighed, siger hun, men kan ikke finde noget, de har råd til. Shahla laver kaffe til os. Hun er buttet, med skulderlangt hår, klædt i cowboybukser og en ærmeløs top. Som det første fortæller hun, at hun har det lidt skidt, for hun har blødt meget efter aborten, som fandt sted for seks dage siden. Hun har også følt sig meget trist og ked af det i hele perioden omkring aborten og har spekuleret meget over den beslutning, hun måtte tage.

Hun kom til Danmark fra Iran i 1992, da hun var femten år og er glad for at være her, fordi det som kvinde er lettere at få en god uddannelse og et selvstændigt liv her. Hendes mand er fra Iran som hun selv, men er først kommet hertil for nylig og går i øjeblikket på sprogskole. Selv er hun studerende, og hun synes, det er krævende og svært at følge med på uddannelsen. Men da hun er meget opsat på at få en god eksamen, bruger hun al sin tid på sine studier. Det er meget vigtigt for hende at få en uddannelse, for hun vil gerne være selvstændig og tjene sine egne penge. "Men mit problem er", siger Shahla, "at min mand ikke føler sig ret ansvarlig for vores liv, han overlader det meste til mig. Det er kun mig, der knokler, for at finde en lejlighed, for vores økonomi." Problemet med hendes mand er ifølge Shahla, at han har fået en drengopdragelse. Iranske mænd lærer ikke at tage ansvar, for i Iran er det bare en selvfølge, at det er kvinden, der står for husholdningen. Så hjemme hos dem er alt det huslige hendes ansvar. Men Shahla er blevet vant til et liv i Danmark og forventer noget andet. Alligevel ved hun, at hvis de fik et barn nu, ville det gå ud over hende. Med et barn ville de ikke kunne bo på dette lille værelse, økonomisk ville det blive svært for dem, og hun ville komme

til at stå med ansvaret for barnet. Valget mellem abort og fødsel ville måske være faldet anderledes ud, hvis hendes mand tjente godt, siger hun. Så kunne hun tage en pause fra skolen og tage det stille og roligt et par år, mens de fik et par børn. Men sådan er det ikke nu.

Hendes mand var meget imod aborten, så beslutningen var Shahlas alene, og han nægtede at tage med hende den dag, hun skulle ind på hospitalet. Han er mere religiøs end hun selv og føler endnu stærkede end hun, at abort er moralsk forkert. Shahla selv tænkte også meget over det og syntes, det var en tung beslutning, men hun følte samtidig ikke, der var andet, hun kunne gøre. Det ville være værre for barnet, hvis det blev født, og deres forhold så måske ikke holdt, og det skulle opleve en skilsmisse. Det havde været noget andet, hvis hun havde boet i Iran, siger Shahla. Så kunne hendes forældre hjælpe dem med at passe barnet, og hun kunne fortsætte sine studier. Så hvis hun havde været i Iran, havde hun ikke valgt abort. Men her er hun alene og står med hele ansvaret selv.

Valget af abort – et eksistentielt dilemma

Som for Faadumo og Shahla var valget af abort en vanskelig beslutning for alle kvinderne i undersøgelsen og en beslutning hvis moralske aspekter de fleste spekulerede meget over. I modsætning til majoritetskvinderne tolkede mange af minoritetskvinderne aborten i en religiøs ramme, enten katolsk, buddhistisk eller islamisk. Kvinderne med islamisk baggrund karakteriserede abort som *haram*, meget forbudt og forkert, og så abort som en form for drab af et barn – ”det er ligesom om man slog nogen ihjel”, som Shahla udtrykte det. Blandt andet fordi abort er sensitivt religiøst og moralsk og samtidig nært forbundet med seksualitet, følte mange af kvinderne, at aborten havde været et meget ensomt valg, som de enten traf helt alene eller i samråd med deres mand. Som 32-årige Alma, der oprindeligt var fra Bosnien, sagde: ”Vi holder det for os selv. Det er ikke fordi, jeg bliver fordømt af mine venner eller noget. Det er bare fordi, det er noget meget det er for mig selv. Altså dette er mit eget, som andre ikke skal snakke om. Ligesom mit sexliv, det er meget sjældent, at jeg snakker om mit sexliv med andre. Store dybe følelser, det er vores eget. Det holder jeg for mig selv.”

Men selvom det at få abort i princippet er moralsk forkert, udtrykte kvinderne, kan det alligevel retfærdiggøres og begrundes moralsk ud fra hensynet til barnet. De fleste traf deres valg ud fra en følelse af, at moderskab er et stort ansvar – og at hvis man som potentiel mor ikke føler, man kan leve op til det ansvar på tilfredsstillende vis, er det bedre for barnet ikke at blive født. Shahla fortalte, at hendes

mand af religiøse årsager gerne ville have haft barnet, mens hun selv satte sin følelse af ansvar for barnet højere end religiøse hensyn:

”Desværre kan jeg ikke leve med den tankegang, han har. For man kan ikke bare tænke, ’OK, det er [religiøst] forbudt [at få abort], nu er jeg blevet gravid, og så må jeg beholde det.’ Uden overhovedet at tænke på fremtiden og hvad der sker. Barnet kan få det dårligt i fremtiden, når det vokser op, og når det bliver voksent. Det er ikke en skjorte, man kan købe og så smide ud bagefter, hvis man ikke kan bruge den længere. Det handler om et menneske. Jeg vil ikke have, mit barn en dag siger, ’Hvorfor blev jeg født?’”

Tidligere erfaringer af, hvordan graviditet og fødsel kan tære på kræfterne, fik mange af kvinderne til at føle, de ikke magtede endnu et barn. Som Alma sagde, ”Jeg har det virkelig skidt, når jeg er gravid. Jeg har svært ved at gå på arbejde, det er svært for mig at spise og at følge med. Så hvad skulle jeg gøre? Blive sygemeldt fra starten? Jeg kunne ikke klare mit arbejde, når jeg har det sådan.” De tre kvinder fra Somalia, der deltog i undersøgelsen, valgte alle at få abort af helbredsmæssige årsager; de følte ikke, deres krop kunne bære en graviditet mere. Caasha på 38 år, der var mor til fire børn, fortalte, at hun var meget syg under sin fjerde graviditet, og da hun nu blev gravid igen, fik hun ondt i hjertet og følte sig svimmel. Så hun troede ikke, hun kunne klare ni måneder på den måde. ”Gravid, og så dette her”, sagde hun, med en gestus mod sine to små drenge på ét og to år, der tumlede rundt på gulvet. Dårligt helbred i denne sammenhæng var tilsyneladende udtryk for mere end blot fysisk malfunktion nemlig også for en eksistentiel følelse af ”ikke at have kræfter”.

Mange af kvinderne valgte således at få abort, fordi de ikke følte, de havde kræfter og personlige ressourcer til at tage sig af et barn (mere). Mange var blevet gravide på et tidspunkt i deres liv, hvor de også kæmpede med andre problemer – med arbejde, uddannelse, familie eller parforhold, og hvor de følte sig i tvivl om, om nogen ville komme og samle dem op, hvis de ikke selv magtede deres hverdag. Det var et fælles træk for mange af kvinderne, at de følte en vis form for afmagt i forhold til deres liv; de følte, at de allerede nu brugte alle deres kræfter på at få den daglige tilværelse til at hænge sammen, at de allerede nu levede på grænsen for, hvad de kunne klare – så hvordan skulle de så kunne tage ansvaret for et nyt menneskeliv? Disse følelser af udsathed og sårbarhed var ofte særligt stærke blandt de, der kun havde levet i Danmark i kort tid og stadig følte, at det krævede en særlig indsats at få etableret sig her og få skabt det liv, de gerne ville kunne tilbyde deres børn.

"Her i Danmark er du bare alene":

Sociale fællesskaber og deres begrænsninger

I både spørgeskemadelen og den antropologiske del af undersøgelsen udtrykte de abortsøgende kvinder mange forskellige motiver og bevæggrunde til at afbryde deres graviditet, men den mest almindelige var problemer med parforholdet af den ene eller den anden art (Rasch et al 2005: 89). Mange af majoritetskvinderne var blevet gravide uden at være i et parforhold, eller i et forhold, der ikke længere holdt, og havde ikke mod på at gennemføre en graviditet alene. For minoritetskvinderne bestod problemer med parforholdet oftest i, at de følte sig ensomme i deres ægteskab og alene med ansvaret for de børn, de allerede havde. Fælles for alle kvinderne var således, at der i udsagn om "problemer med parforholdet" ofte lå følelser af eksistentiel ensomhed: enten en følelse af allerede at være alene med ansvaret for sine børn eller en frygt for at komme til at stå alene med det barn, der ville komme ud af graviditeten. Fælles for alle kvinderne var også, at disse følelser af ensomhed ofte blev uddybet og forstærket af, at de ikke følte, de havde social opbakning og støtte fra andre former for sociale fællesskaber end det, et stærkt parforhold kunne udgøre. Hvis ens ægtefælle eller partner ikke støtter én, følte de fleste, ja så har man i en dansk hverdag meget få andre former for social støtte, når ens børn er syge, eller når man selv ikke føler, man har de kræfter, der skal til.

Vera f.eks., der var af polsk oprindelse, var usikker på, om hendes parforhold ville holde over tid. Hun sagde: "Jeg tror, det er umuligt at [tage sig af et barn], hvis man ikke har nogen til at bakke én op og til at aflaste én med barnet. Jeg har det ikke sådan, at jeg kan sige, at det hjælper min veninde mig med, og det er jeg hundrede procent sikker på. Hvor mange ville reelt stå ved min side i de år? Man skal jo være hundrede procent sikker på, at folk står ved én i de år, ikke, og det er jo ikke noget, man kan regne med."

Både minoritets- og majoritetskvinder delte erfaringen af, at hvis ikke man lever i en velfungerende kernefamilie, er det meget begrænset, hvad man reelt har af social og følelsesmæssig støtte, som man virkelig kan regne med – bortset fra de offentlige og institutionaliserede tilbud om børnepasning mellem 7 og 17. Lignende motiver for abort er dokumenteret i andre skandinaviske undersøgelser. F.eks. skriver Törnbohm og hendes kolleger (1994: 32) om svenske kvinders valg af abort: "Today we are facing a much more vulnerable family. Broken relationships may lead to isolation, especially in big cities with feelings of anonymity and loneliness. The family has never been as small as it is today. The social network is often non-existent, parents are settled far away from their daughters living alone with

one or more children. (...) Lack of social and emotional support is frightening for the women."

Skønt oplevelsen af ensomhed og mangel på støtte var gennemgående blandt alle kvinderne, kom den stærkest til udtryk blandt minoritetskvinderne. Når talen faldt på den daglige tilværelse i Danmark, beskrev mange, hvor frustrerende det er at opleve afvisninger og lukkethed i en situation, hvor man ønsker at knytte kontakter og at finde en plads blandt andre i samfundet. Selma, der er født i Danmark af tyrkiske forældre, talte længe om, hvordan livet ifølge hendes mor var helt anderledes, dengang familien først kom hertil. Dengang hilste folk hendes mor venligt "god morgen", når de mødte hende på gaden – det gør de ikke længere. Da vi talte sammen, havde Selma længe ledt forgæves efter den praktikplads, der var en forudsætning for, at hun kunne gøre sin uddannelse færdig: "Jeg har skrevet så mange ansøgninger, men jeg får det ikke. De siger nej, desværre, vi kan ikke tage imod dig. Der er nogle, der har dårligere karakterer end jeg, der er blevet ansat alligevel. Det ender med, at jeg giver op. Men jeg ville gerne have elevpladsen, så jeg også har en uddannelse." Særligt de af kvinderne, der ikke havde været så længe i Danmark, og derfor havde en begrænset social kontaktflade, følte, de levede et liv i alt for stor isolation fra andre mennesker, lige bortset fra deres børn. Rayanah f.eks., der var kommet til Danmark i et arrangeret ægteskab, sagde: "De tre er nok for mig. Jeg skal ikke have flere børn. I Danmark er det meget svært. Vi har ingen familie her. Hvis det var i Yemen, ville det måske være lidt anderledes eller lidt bedre. For der har jeg familie, der hjælper mig, men her er det meget svært."

Det var således særligt minoritetskvinderne, der forholdt sig reflekteret og eksplicit til betingelserne for forældreskab i Danmark. Det er her, Dumont's forslag om, at vi kan "forstå vores egen kultur igennem de andres", bliver relevant: i modsætning til majoritetskvinderne havde mange af minoritetskvinderne i denne undersøgelse levet i en helt anden form for dagligdag, end den, de nu kendte i Danmark – på godt og ondt. Hvad angår sociale bånd og social støtte udtrykte mange nostalgi og længsel efter den form for liv, de levede i deres hjemlande, hvor familie omfatter mere end blot far-mor-børn, og hvor naboskaber er tættere og involverer mere gensidig hjælp og støtte. Flere af kvinderne undrede sig over, hvor tomt og stille der er i Danmark om dagen, når alle er på arbejde, og mange sagde, at havde de endnu boet i deres hjemland, ville de ikke have fået abort, fordi de så ville have haft andre til at hjælpe med barnet. Faadumo f.eks. omtalte tilværelsen i Somalia på en måde, der beskrev en rigdom af socialt samvær: "Da jeg var i mit eget land, boede vi i et stort hus fuldt af mine brødre og mine fætre, og vi spiste sammen, store tallerkener med masser af mad. Det var et glædeligt liv. Der er STOR forskel

[i forhold til livet i Danmark]. Det er noget, jeg gerne vil opleve igen. At føle jeg er sammen med en stor familie." Vera sagde: "I Polen kender man alle sine naboer. Det gør man jo ikke i Danmark. Her kan du jo ikke gå ned til underboen og få en kop kaffe, men det er meget normalt i Polen at gøre det. Polakker er mere åbne, de vil gerne snakke med alle og være sociale på den måde. Danskere er mere indelukkede med deres egen lille vennekreds, og så er det det." Som disse udsagn antyder, er daglige sociale relationer og forholdet mellem arbejds- og familieliv anderledes i Danmark end mange andre steder i verden. At både mænd og kvinder er erhvervsaktive betyder ikke blot, som tidligere abortforskning har dokumenteret, at kvinders ambitioner får betydning for, hvor mange børn de ønsker at sætte i verden (Rasch et al 2002) – men er måske også medvirkende til at skabe en social verden, hvor en hverdag som småbarnsmor kan blive meget ensom (se også Dalsgård 2002).

Både minoritets- og majoritetskvinder delte oplevelsen af social udsathed og ensomhed i en situation, hvor de ikke følte, de magtede at stå alene med ansvaret for et potentielt nyt barn. Men for minoritetskvindernes vedkommende blev denne sociale sårbarhed ofte forstærket af, at de kom i klemme imellem danske kulturelle forventninger om kønnenes ligestilling og de sociale realiteter, der prægede deres dagligliv.

Køn og social sårbarhed

Mange af minoritetskvinderne beskrev, at de følte sig pressede imellem på den ene side deres arbejdsbyrder i hjemmet og på den anden side de krav, der stilles til dem fra det danske samfunds side. Krav om at de skal gå i skole og lære dansk, og om at de skal stå til rådighed på arbejdsmarkedet. Dalshad fra Irak f.eks. følte, det var vanskeligt at skabe sig en tilværelse i Danmark. Hun var kommet hertil et år før vores samtale og boede nu sammen med sin mand og fire børn i en mindre jysk by, hvor både hun og hendes mand gik i sprogskole, samtidig med at de begge var i praktik på en lokal arbejdsplads. Dalshad fortalte, at hvis hun var blevet gravid, mens hun stadig boede i Irak, ville hun ikke have valgt abort. Men i Danmark ser hverdagen anderledes ud end i Irak, og hun kunne ikke se, hvordan hun skulle få deres tilværelse til at fungere, hvis hun fik endnu et barn. Derfor valgte hun at få abort, selvom hun følte, det var et smerteligt valg: "Ifølge vores religion er det forbudt at dræbe et lille foster. Jeg havde dårlig samvittighed. Så jeg tændte nogle lys og bad Gud forstå, undskyldte og bad om tilgivelse. Jeg sagde, 'min Gud, du må tilgive mig, for jeg har gjort noget forkert. Men jeg var nødt til det, for jeg har

ikke nok tid til at passe på barnet, som du ville give mig'." Hvor hun i Irak var hjemmegående, havde Dalshad i Danmark ikke blot mand og fire børn at tage sig af men var også nødt til at passe arbejde og sprogskole. Selvom de var seks i familien, og børnene var ved at være store, var hun alene med alt det daglige arbejde i hjemmet. Men skønt hun følte, hverdagen var for travl, ønskede hun sig bestemt ikke at blive hjemmegående husmor i Danmark. Det ville være for ensom en tilværelse, sagde hun, når man hverken har "familie, bekendte eller selskab."

Som Dalshad udtrykte de fleste af minoritetskvinderne i undersøgelsen stærke ønsker om at lære (bedre) dansk og deltage i samfundslivet igennem uddannelse og arbejde – det, der gjorde det vanskeligt for mange, var, at de samtidig stod alene med alt det arbejde, som børn og hjem indebærer: indkøb, madlavning, rengøring, at hente og bringe børn fra institution, læse lektier med dem, passe dem under sygdom, osv., fordi dette var arbejdsopgaver, deres mand ikke følte sig ansvarlig for. Hvor kvinderne i Danmark hos kommunen, på sprogskolen og på arbejdspladsen mødtes med en forventning om, at mænd og kvinder hjælpes ad med det daglige arbejde i hjemmet, så deres egen hverdag i praksis helt anderledes ud. Yasmin, der var fra Tunesien og gift med en palæstinensisk mand, sagde: "Mænd fra de østlige arabiske lande hjælper ikke deres koner. Det er deres moral og opdragelse. Min mand hjælper overhovedet ikke med rengøring eller noget. Intet. Selvom jeg ikke kan tale dansk, så hjælper han alligevel ikke, overhovedet ikke, hverken hjemme eller udenfor. Ingen har set os sammen udenfor. Han bruger al sin tid med venner, på gader og veje. Han er blevet opdraget på en måde, så han kun tænker på sig selv. Han vil kun se fjernsyn, spise, sove og have det godt." Der er med andre ord en væsentlig og ofte overset kønsdimension ved det at være ny i Danmark: mange af kvinderne i undersøgelsen, og særligt de der havde små børn, følte, at ansvaret for familiens daglige tilværelse hvilede på deres skuldre alene. Valget af abort var ensomt – ikke blot fordi det var et valg, de i sidste instans selv måtte træffe, men også fordi det var et valg, der kondenserede deres følelser af grundlæggende at være alene med det ansvar, det er at have familie og børn.

Konklusion:

Social sårbarhed og stratificeret reproduktion

Eksisterende forskning har vist, at der er klare sociale mønstre i, hvem der får abort i Danmark – nemlig samfundets svageste. Med andre ord er det ikke lige let for alle kvinder i Danmark i dag at blive mødre heller ikke i en situation, hvor gra-

viditeten allerede er opstået. Til at betegne en sådan ulighed i menneskers muligheder for at få og opfostre børn anvendes i antropologien begrebet 'stratificeret reproduktion': "den hierarkiske organisering af reproduktiv sundhed, frugtbarhed, fødselserfaringer, børn og omsorg for børn, som støtter og belønner nogle kvinders moderskab, mens andres arbejde som mødre foragtes eller forbydes" (Rapp 2000: xiv). Der er altså samfundsmæssige mekanismer på spil, som på systematisk vis sætter nogle kvinder i livssituationer, der er præget af mindre overskud og større sårbarhed end andres. I denne artikel har vi set nærmere på de kvalitative aspekter af disse mekanismer ud fra spørgsmålet om, hvad der motiverer kvinder i Danmark til at få deres graviditet afbrudt. Vi har vist, hvordan en beslutning om abort ofte hænger sammen med følelser af manglende overskud og ressourcer til at klare det store ansvar, som et moderskab opleves at være. Mange af kvinderne i undersøgelsen var blevet gravide på et tidspunkt i deres liv, hvor de også kæmpede med andre problemer, og hvor de følte en vis afmagt i forhold til deres daglige tilværelse. Disse følelser af afmagt og sårbarhed var særligt udtalte blandt kvinder med indvandrerbaggrund, for hvem etableringen af et liv i Danmark og en plads i samfundet krævede en ekstra indsats. Såvel minoritets- som majoritetskvinder forbandt ofte deres beslutning om abort med ensomhed og manglende social støtte; med oplevelser af at den eneste sociale opbakning, man rigtigt kan regne med i en hverdag i Danmark, er den, et stærkt og støttende parforhold kan give. Har man ikke et sådant parforhold, følte mange, så står man meget alene med ansvaret for sine børn. Bag valget af abort lå således ofte oplevelser af social og eksistentiel ensomhed og en følelse af at måtte bære ansvaret for sine børn alene. Særligt for minoritetskvindernes vedkommende blev sådanne afmagtsfølelser i mange tilfælde forstærket af deres mænds manglende deltagelse i og medansvar for arbejdet i hjemmet.

Når de abortsøgende kvinder i vores undersøgelse udtrykte følelser af afmagt og social ensomhed ved udsigten til at få et barn (mere), kan dette således ses som den eksistentielle manifestation af de sociale mekanismer, som kvantitativt orienteret abortforskning har dokumenteret: nogle kvinder i Danmark har flere ressourcer end andre til at magte et moderskab og dets udfordringer. For de kvinder, der oplever, at livet yder dem modstand, falder et moderskab sværere. Højere abortrater blandt indvandrerkvinder end blandt andre kvinder i Danmark skal således ikke primært tolkes som udtryk for kulturelle forskelle, men snarere ses som udtryk for forskelle i adgangen til sociale og samfundsmæssige ressourcer. De, der er svagt stillet socio-økonomisk med en dårlig økonomi og en skrøbelig tilknytning til arbejdsmarkedet, har ekstra svært ved at finde de ekstra ressourcer,

der skal til, når livet volder vanskeligheder som ved en uplanlagt og uønsket graviditet. I denne sammenhæng kan man, som den norske antropolog Unni Wikan (1995, 2002) har gjort det spekulere over om en ny "etnisk underklasse" er ved at vokse frem i de nordiske lande, eftersom det særligt er mennesker med indvandrerbaggrund, der har vanskeligheder ved at gøre sig gældende på arbejdsmarkedet, har lave indtægter eller lever på overførselsindkomster. Som Wikan påpeger (2002: 58), er der i mange henseender gode grunde til at erstatte 'kultur' med 'struktur', når man diskuterer indvandreres vilkår i de nordiske lande, og man skal, som Rob van Dijk (1998) har beskrevet i forbindelse med indvandreres situation i Holland, passe på at man ikke gør kultur til en undskyldning for mangelfulde eller utilstrækkelige indsatser i forhold til indvandrerbefolkninger. Der, hvor kultur i vores undersøgelse kommer ind i billedet med størst tydelighed, er i minoritetskvindens blik på det danske samfund: i modsætning til mange andre kvinder i Danmark har de ofte kendskab til og erfaringer med ganske anderledes måder at leve sammen på og forholder sig derfor med en vis undren til måderne, man i Danmark forventes at klare sig selv og sit eget, særligt når det gælder det omsorgsarbejde i forhold til børn, som er en forudsætning for fællesskabets fortsatte eksistens.

Noter

1. I undersøgelsen anvendte vi Danmarks Statistiks skelnen mellem 'indvandrere' (personer som er født i udlandet af forældre, som er udenlandske statsborgere eller født i udlandet) og 'efterkommere' (personer som er født i Danmark af forældre som ikke er danske statsborgere født i Danmark). Da kun to 'efterkommere' deltog i den etnografiske del af vores undersøgelse, og disses erfaringer ikke adskilte sig markant fra 'indvandrernes' erfaringer, bruger vi i artiklen her termen 'indvandrerkvinder' om såvel indvandrere som efterkommere. Vi bruger betegnelsen 'etniske minoritetskvinde' synonymt med begrebet indvandrerkvinder. Som betegnelse for de kvinder, hvis forældre er født i Danmark og har dansk statsborgerskab, bruger vi termen 'etniske majoritetskvinde'. Danmarks Statistik anvender betegnelsen 'danske' for denne gruppe, men da mange af de indvandrerkvinder, vi talte med, opfattede sig selv som danske, vil vi ikke reservere betegnelsen 'dansk' til personer, hvis forældre er født i Danmark og har dansk statsborgerskab.
2. Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt de indvandrerkvinder, der accepterede deltagelse, adskiller sig systematisk fra andre indvandrerkvinder i Danmark. Dette er vanskeligt at svare på uden et nærmere kendskab til de kvinder, der afslog at deltage. Der er således et markant behov for yderligere forskning, som formår at involvere også kvinder som de, der ikke deltog i dette forskningsprojekt.
3. For en nærmere beskrivelse af antropologisk analyse i forbindelse med denne undersøgelse, se Rasch, Knudsen og Gammeltoft 2005:42.

Litteratur

- Addor V, F Narring, PA Michaud, 2003 Abortion trends 1990-1999 in a Swiss region and determinants of abortion recurrence. In: *Swiss Medical Weekly* 133(15-16): 219-26.
- Dalsgård, Anne Line, 2002 Overgang eller sidespor? Danske kvinder på barsel. In: *Kvinder, Køn og Forskning*, 11(1): 53-62.
- Dumont, Louis, 1986 *Essays on Individualism. Modern Ideology in Anthropological Perspective*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Eskild A, Helgadottir LB, Jerve F, Qvigstad E, Stray-Pedersen S, Loset A, 2002 [Induced abortion among women with foreign cultural background in Oslo]. In: *Tidsskr Nor Laegeforen*, 122(14):1355-7.
- Görman, U., 2000. Religion, seksualitet og abort. In: *Gustafsson, B., Helmius, G., Lennerhed, L., Persson E. (red.). Erfarenheter och egna val. En bok om abort*. Stockholm: Gothia.
- Helstrom L, Odland V, Zatterstrom C, Johansson M, Granath F, Correia N, et al, 2003 Abortion rate and contraceptive practices in immigrant and native women in Sweden. In: *Scand J Public Health* 31(6): 405-10.
- Ingerslev, Olav, 2000 Sundhedsforhold blandt indvandrere. In: Mogensen, GV & Matthiesen PC (red.), *Integration i Danmark omkring årtusindskiftet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Mead, Margaret, 1928 (1961) *Coming of Age in Samoa*. Middlesex: Perguin Books.
- Rapp, Rayna, 2000 Foreword. In: Ragoné, Heléna & France Winddance Twine (red.), *Ideologies and Technologies of Motherhood*. New York: Routledge.
- Rasch, Vibeke, Wielandt, Hanne, Knudsen, Lisbeth B., 2002 Living conditions, contraceptive use and the choice of induced abortion among pregnant women in Denmark. In: *Scandinavian Journal of Public Health* 30: 293-299.
- Rasch, Vibeke, Knudsen, Lisbeth B., Gammeltoft, Tine, 2005 *Når der ikke er noget tredje valg. Social sårbarhed og valget af abort*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Rasch, V., Knudsen, L.B., Gammeltoft, T., Tobiassen, C., Ginzler, A., Mondrup, L., Kempf, L., n.d. *Induced abortion in Denmark: Effect of socio-economic situation and ethnic background*.
- Rasmussen, Niels Kristian, 1983 *Abort – et valg*. København: FADLs Forlag.
- Törnbom, M., Ingelhammar E., Lilja H., Möller, V., Svanberg, B., 1994 Evaluation of stated motives for legal abortion. In: *J Psychosomatic Obstet Gynecol* 15: 27-33.
- Van Dijk, Rob, 1998 Culture as Excuse. The Failures of Health Care to Migrants in the Netherlands. In: van der Geest, Sjaak & Adri Rienks (red.), *The Art of Medical Anthropology*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Wikan, Unni, 1995 *Mot en ny norsk underklasse: innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Wikan, Unni, 2002 *Generous Betrayal. Politics of Culture in the New Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.

